

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Argumentum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

M. FAB. QUINTILIANI
IN
ORATORIAE INSTITUTIONIS
LIBROS XII.

Ad Marcellum Victorium proœmium.

ARGUMENTUM.

Proœmium quatuor continet: causas condendi operis, Marcello dicandi, Qualem oratorem instituat, Quo pacto uniuersum opus partiatur. Operis condendi causa: ut inter opiniones varias facilius esset electio quid potissimum sequendum. Causa copiosius etiam scribendi quam ab amicis eslagitatum erat, ut eos plenius sibi demereretur, ne alius solum vestigiis insistere videretur, si prioribus nihil adderet: ne duo libelli de rhetorica impoliti & manci diutius sub eius nomine circumferrentur. Causa Marcello dicandi: quia amicissimus: quia literarum amore flagrans: quia instituendo ejus filio plurimum profuturos putaverit. Oratorem instituit perfectissimum, eloquentissimum, omnibus disciplinis & virtutibus instructissimum: atque in philosophorum arrogantiam invehitur, ultimam hanc partem ab oratoribus separantium, & sibi vendicantium. Totum opus in duodecim libros partitur: quorum primus elementa ante rhetoris officium continet: secundus rhetorices Progymnasmata: tertius, quartus, quintus, sextus, septimus, inventionem & dispositionem, cum orationis partibus: octavus, nonus, decimus, elocutionem. Undecimus, memoriam & pronuntiationem. Duodecimus, ultimam partem definitionis oratoris, id est mores ejus, virtutes & officia. Prima partes ad benevolentiam sunt comparatae, dum suam modestiam, & scribendi causas profert, Marcelloque opus dicat. Attentos reddit, oratorem instituendo, & pleniora omnia quam vetera promittendo. Divisio operis ad docilitatem pertinet.

POST impetratam studiis meis² quietem, quæ per viginti annos erudiendis juvenibus impenderam, cum à me quidam familiariter postularent, ut aliquid de ratione dicendi componere-

HAC præfatione causas quibus adductus sit, ut de Eloquentia scriberet, adducit. Deinde qualem Oratorem informer, ostendit: quem virum bonum in primis esse vult. Postmodum totum opus partiatur. Ad extremum præcepta Rhetorices nihil valere sine natura docet. Propositio præfationis simplicem explicationem habet petitionis, & excusationis causas.

Turn.

I Post impetratam, &c.] Literas Ro-

mæ docuisse Fabium, vel ex illo notissimo Martialis versu satis constat:

Quintiliane vage moderator summe juvene.

Eo igitur munere defunctum se, otium tandem post viginti annos nactum esse ait, quod tempus vacationi professorum postea legibus attributum fuit. *Camer.*

2 *Quietem.*] Professores artium cum iustum tempus professionis absoluerant, iusta missione & vacatione donabantur, multisque honoribus ornabantur. *Turn.*

A

I *Quæ*

ponerem, diu sum equidem reluctatus: ¹ quod auctores utriusque linguæ clarissimos non ignorabam multa, quæ ad hoc opus pertinerent, diligentissime scripta, posteris reliquissè. Sed qua ego ex causa faciliorem mihi veniam meæ deprecationis arbitrabar fore, hac accendebantur illi magis: quod inter diversas opiniones priorum, & quasdam etiam inter se contrarias, difficilis esset electio: ut mihi si non inveniendi nova, at certe judicandi de veteribus, injungere laborem non injuste viderentur. ² Quamvis autem non tam me vinceret præstandi quod exigebatur fiducia, quam negandi verecundia: latius se tamen aperiante materia, plus quam imponebatur oneris, sponte suscepi: ³ simul ut pleniori obsequio demererer amantissimos mei: simul ne vulgarem viam ingressus, alienis demum vestigiis insisterem. ⁴ Nam cæteri fere, qui artem orandi literis tradiderunt, ita sunt exorsi, quasi perfectis omni alio genere doctrinæ, ⁵ summam in eloquentia manum imponerent: ⁶ sive contemntes tanquam parva, quæ prius discimus studia: sive non ad suum pertinere officium opinati,

¹ *Quod auctores utriusque linguæ clariss.*] Quinam vero fuerint clarissimi illi utriusque linguæ rhetores, qui scire cupit, prologum tertii libri perlegat. Illic enim omnes, qui ad ætatem suam usque claruerunt, commemorat. *Raph. Reg.*

² *Quamvis autem.*] Captat benevolentiam à persona sua, dum de se modestissimè sentit: deinde ostendit, quare tam copiosè hac de re scripserit. *Turneb.*

³ *Simul.*] Addit causas cur fufius tractarit de arte dicendi. *Turneb. Simul ut plenior obs.*] *Simul* vim habet copulæ, ut hoc loco eleganter in oratione bis ponitur: qua quidem dictione significanter duo simul uno & eodem tempore fieri. *Virg. 2. Æneid. Ille simul manibus tendit divellere nodos: Clamores simul horrendos ad sidera tollit.* *Raph. Regius.*

⁴ *Nam cæteri.*] Reprehendit cæteros

artium scriptores, qui artem nimis breviter sunt complexi. *Turneb.*

⁵ *Summam manum, &c.*] *Summam manum imponere* significat, perficere, absolvere, consummare: ductum à pictoribus qui primum in tabella lineamenta rudia designant: deinde ultima expolitione & manus impositione perficiunt. *Idem.* Aldus legit *summam eloquentiæ manum.* Et id omnino præferendum. Posuit tamen *eloquentiæ* gignendi casu. Quasi inquit, reliquis *ἑκκευαλοῖς* vel studiorum partibus persalutatis & decursis à discipulo vel lectore suo, tum demum adhiberentur, ut ultimam eloquentiam eum docerent, & operi consummato hoc fastidium, hunc colophonem adderent. *Gronovius.*

⁶ *Sive contemntes.*] Causas jam addit, cur universalialia persecuti fuerint. *Turneb.*

nati, quando divisæ ¹ professionum vices essent; seu quod proximum vero, nullam ingenii sperantes gratiam, circa res etiamsi necessarias, procul tamen ab ostentatione positas: ut operum fastigia spectantur, latent fundamenta. ² Ego cum nihil existimem arti oratoriæ alienum, sine quo oratorem non posse fieri fatendum est: nec ad ullius rei summam, nisi præcedentibus initiis perveniri: ad minora illa, sed quæ si negligas, non sit majoribus locus, demittere me non recusabo: nec aliter quam si mihi tradatur educandus orator, studia ejus formare ab infantia incipiam. ³ Quod opus, Marcelle Victori, tibi dicamus: quem cum amicissimum nobis, tum eximio literarum amore flagrantem, non propter hæc modo (quanquam sunt magna) dignissimum hoc mutuæ inter nos charitatis pignore judicabamus; sed quod erudiendo ⁴ nato tuo, cujus prima ætas manifestum iter ⁵ ad ingenii lumen ostendit, non inutiles fore libri videbantur, quos ab ipsis discendi velut incunabulis, per omnes quæ modo aliquid oratori futuro conferant artes, ad summam ejus operis perducere destinabamus. Atque eo magis, quod duo jam sub nomine meo libri ferebantur artis rhetoricæ, neque editi à me, neque in hoc comparati. Namque alterum sermone per biduum habito, pueri, quibus id præstatur, exceperant: alterum pluribus sane diebus, quantum ⁶ notando consequi potuerant, interceptum; boni juvenes, sed nimium amantes mei,

teme-

¹ *Professionum vices.*] Exempli gratia, Grammaticæ, Rhetoricæ.

² *Ego cum, &c.*] Breviter aperit consilium suum, & quid sit dicturus in toto opere proponit: quod pertinet ad attentionem, referturque ad id, *ne alienis vestigiis insisterem.* Turneb.

³ *Quod opus, &c.*] Causas addit cur dicaverit opus Marcello. *Idem.*

⁴ *Nato tuo.*] *Getæ.* Et sane, non adducor, ut credam Quintilianum, latini sermonis observatorem severum, vo-

cem istam (quæ omnino Poëtarum est non Oratorum) usurpasse: nec sine auctoritate hoc effero: liquidem refert ita habere M. S. quod vidit Raph. Regius suis ad Quintil. problematis. *Pithæus.*

⁵ *Ad ingenii lumen.*] Eloquentiam. Cicero in Bruto: *Ut enim hominis decus ingenium, sic ingenii ipseus lumen est eloquentia.* Camer.

⁶ *Notando.*] Notare est compendioso scribendi genere excipere: quod dicitur & *notis scribere & excipere.* Turneb.

¹ temerario editionis honore vulgaverant. Quare in his quoque libris erunt eadem aliqua, multa mutata, plurima adjecta, omnia vero compositiora, & quam nos poterimus elaborata. Oratorem autem instituiamus illum perfectum, qui esse nisi vir bonus non potest. Ideoque non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus. ² Neque enim hoc concesserim, rationem rectæ honestæque vitæ (ut quidam putaverunt) ad philosophos relegandam; cum vir ille vere civilis ³ & publicarum privatarumque rerum administrationi accommodatus, qui regere consiliis urbes, fundare legibus, emendare judiciis possit, non alius sit profectò quam orator. Quare tametsi me fateor usurum quibusdam quæ philosophorum libris continentur, tamen ea jure vereque contenderim esse operis nostri, proprieque ad artem oratoriam pertinere. ⁴ An si frequentissime de justitia, fortitudine, temperantia cæterisque similibus sit differendum, & adeo, ut vix ulla possit causa reperiri, in quam non aliqua quæstio ex his incidat, eaque omnia inventione atque elocutione sint explicanda, dubitabitur, ubicumque vis ingenii & copia dicendi postulatur, ibi partes oratoris esse præcipuas? ⁵ Fueruntque hæc, ⁶ ut Cicero apertissime colligit, quemadmodum juncta natura, sic officio quoque copulata, ut iidem sapientes atque eloquentes haberentur. ⁷ Scidit deinde se

studium,

¹ *Temerario editionis honore.*] Imitatur hunc locum Hieronymus lib. i. epist. 7. *Opusculorum meorum quia plurima evolverunt è nido, & temerario editionis honore vulgata sunt, nihil misi, ne eadem forsitan mitterem, quæ habes.* Gronovius.

² *Neque enim hoc concesserim.*] Addit Quintilianus catasecuen, quod scilicet orator philosophiam Ethicam propriam habet, quam tamen philosophi invaserunt. Turneb.

³ *Et publicarum.*] Epexegetis præcedentium. *Idem.*

⁴ *An si frequentissime.*] Loci communes, qui fere in unamquamque cau-

sam incidunt, ac de vitiis virtutibusque tractant, à philosophia morali petuntur. *Idem.*

⁵ *Fueruntque.*] Sapientes antiqui appellarunt, qui pronuntiandi & cogitandi rationem eximiamque dicendi vim habent. hujusmodi fuerunt septem sapientes Græcæ. *Idem.*

⁶ *Ut Cic. apertiss.*] Lib. 3. de Orat. Colligere autem est argumentis aliquid concludere & comprobare, id quod Græci, quos in hoc quoque imitamus, συλλογίζειν dicunt. *Raph. Regius.*

⁷ *Scidit.*] Tempore Socratis primum eloquentia à philosophia separata fuit. *Nam*

studium, atque inertia factum est, ut artes esse plures viderentur. ¹ Nam ut primum lingua esse cœpit in quæstu, institutumque eloquentiæ bonis male uti, curam morum, qui disertis habebantur, reliquerunt. Ea vero destituta infirmioribus ingeniis velut prædæ fuit. Inde quidam contempto bene dicendi labore, ad formandos animos statuendasque vitæ leges regressi, partem quidem potiorem, si dividi posset, retinuerunt: nomen tamen sibi insolentissimum arrogaverunt, ut soli sapientiæ studiosi vocarentur: quod neque summi imperatores, neque in consiliis rerum maximarum, ac totius administratione reipublicæ præclarissime versati, sibi unquam vendicare sunt ausi. Facere enim optima quam promittere maluerunt. Ac veterum quidem sapientiæ professorum multos & honesta præcepisse, & ut præceperunt, etiam vixisse facile concesserim: nostris vero temporibus sub hoc nomine maxima in plerisque vitia latuerunt. Non enim virtute ac studiis ut haberentur philosophi, laborabant, sed ² vultum & tristitiam, & dissentientem à cæteris habitum ³ pessimis moribus prætendebant. Nunc autem quæ velut propria philosophiæ asseruntur, passim tractamus omnes. ⁴ Quis enim non de iusto, æquo,

Nam Socrates spreta & exagitata rhetorica, se totum ad philosophicas disputationes traduxit. *Turneb.*

¹ *Nam ut primum.*] Adjicit causas divisionis artium. Videtur autem Quintil. hæc referre ad Thrasy Machum Calchedonium & Gorgiam Leontinum: qui cum vanalem haberent rhetoricam, idcirco à Socrate exagitabantur, eaque causa fuit cur rhetoricam sperneret. *Idem.*

² *Vultum & tristitiam & dissentientem, &c.*] Vide Cicer. Tusc. Quæst. II. cap. Joh. Savaron. Comment. ad Sidon. Apollin. l. IX. epist. IX. pag. 557. Senec. de Vita beata cap. XX. Quintil. declamat. 268. & 283. Plin. lib. I. epistol. XXII. & lib. III. epist. XI. Agel-

lium lib. XIII. cap. VIII. & XXII. Lactant. lib. V. cap. II. Sarisb. Policrat. lib. VIII. cap. XXI.

³ *Pessimis moribus prætendebant.*] Videtur hæc scripsisse Fabius ejectis ex urbe Philosophis Domitiani edicto. Sulpicia. Plinius. *Pitb.* Sunt enim illis ipsis temporibus, Domitiano scilicet imperante, consulto Senatus, philosophi ejecti, atque urbe & Italia interdicti. Vide Agell. lib. XV. c. II. Mosell. p. 9. in Quintil.

⁴ *Quis enim non de iusto, &c.*] Gebhard. Crepund. lib. I. cap. III. pag. 10. legit ac dispungit: *Quis enim non de iusto, æquo ac bono modo? non & vir pessimus loquitur.* Vide Barthium Advers. l. XXXI. cap. V. pag. 1429.

¹ æquo, ac bono, modo non vir pessimus loquitur? Quis non etiam rusticorum aliqua de causis naturalibus quærit? Nam verborum proprietates ac differentia, omnibus qui sermonem curæ habent, debet esse communis. Sed ea & sciet optime & eloquetur orator: qui si fuisset aliquando perfectus, non à philosophorum scholis virtutis præcepta peterentur: nunc necesse est ad eos aliquando auctores recurrere, qui ² desertam, ut dixi, partem oratoriæ artis, ³ meliorem præsertim occupaverunt, & ⁴ veluti nostrum reposcere: non ut nos illorum utamur inventis, sed ut illos alienis usos esse doceamus. ⁵ Sit igitur orator vir talis, ⁶ qualis vere sapiens appellari possit: nec moribus modo perfectus (nam id mea quidem opinione, quanquam sint qui dissentiant, ⁷ satis non est) sed etiam scientia, & omni facultate dicendi: qualis adhuc fortasse nemo fuerit. ⁸ Sed non ideo minus nobis ad summam tendendum est, quod fecerunt plerique veterum: qui etsi nondum quenquam sapientem repertum putabant, ⁹ præcepta tamen sapientiæ tradiderunt. Nam est certe aliquid consummata eloquentia, neque ad eam pervenire natura humani ingenii prohibet: ¹⁰ quod si non contingat, altius tamen ibunt qui ad summa nitentur.

¹ *Æquo.*] Probat partitione, rusticis esse communem philosophiam. *Turneb.*

² *Desertam partem oratoriæ artis.*] Duo MSS. Palatini: *Qui deserta, ut dixi parte Oratoriæ artis, &c.* Quæ lectio arridet Gebhardo Crepund. lib. I. cap. III.

³ *Melior partem.*] Sic vocat curam ac rationem rectæ honestæque vitæ, quam retinuisse, relicta Oratoria vult Quintilianus philosophos. *Pareus.*

⁴ *Velut nostrum reposcere.*] Gebhardus Crepund. lib. I. cap. IV.

⁵ *Sit igitur.*] Conclusio est ex superioribus, qua oratoris descriptionem repetit, eamque ad ultimam speciem, id est, ideam revocat. *Turneb.*

⁶ *Qualis vere sapiens.*] Quem Horatius descripsit lib. I. epist. ad Mæcen.

versu 105. &c. *Ad summam sapiens uno minor est Jove, &c.*

⁷ *Satis non est.*] Si ita legetur, hoc intelligemus de Stoicis, qui genus quoddam exile dicendi sequebantur. Illi igitur ab Oratore, morum probitatem, cum illa dicendi subtilitate requirebant. *Turneb.*

⁸ *Sed non ideo.*] Prolepsis est, qua anticipat quod poterat objici: quam solvit exemplo veterum. *Idem.*

⁹ *Præcepta tamen sapient.*] Columell. lib. XII. Nam nec oratoria disciplina deseritur quia perfectus Orator nusquam repertus est: nec philosophia, quia nullus consummatæ sapientiæ est. *Pitheus.*

¹⁰ *Quod si.*] Argumentum est per fictionem, & à comparatione. *Turneb.*

nitentur, quam qui præsumpta desperatione quo velint evadendi, protinus circa ima substiterint. ¹ Quo magis impetranda erit venia, si ne minora quidem illa, verum operi quod instituimus, necessaria, præteribo. Nam liber primus ea quæ sunt ante officium rhetoris, continebit. Secundo, prima apud rhetorem elementa, & quæ de ipsa rhetoricæ substantia quærentur, tractabimus. Quinque deinceps inventioni (nam & huic dispositio subjungitur) quatuor elocutioni (in cujus partem memoria ac pronuntiatio veniunt) dabuntur. Unus accedet, in quo nobis orator ipse informandus est, ut qui mores ejus quæ in suscipiendis, discendis, agendis causis ratio, quod eloquentiæ genus, quis agendi debeat esse finis, quæ post finem studia, quantum nostra valebit infirmitas, differamus. His omnibus admiscebitur, ut quisque locus postulabit, ² dicendi ratio, quæ non eorum modò scientia, quibus solis quidam nomen artis dederunt, studiosos instruat, & (ut sic dixerim) jus ipsum rhetorices interpretetur, sed alere facundiam, vires augere eloquentiæ possit. ³ Nam plerunque nudæ illæ artes, nimia subtilitatis affectatione frangunt atque concidunt quicquid est in oratione generosius, & omnem succum ingenii bibunt, & ossa detegunt: quæ ut esse, & adstringi nervis suis debent, sic corpore operienda sunt. Ideoque nos non particulam illam, sicut plerique sed quicquid utile ad instituendum oratorem putabamus, in hos duodecim libros contulimus, breviter omnia demonstrando. Nam si quantum de quaque re dici potest, prosequamur, finis operis non reperietur. ⁴ Illud tamen in primis testandum est, nihil præcepta atque artes valere, nisi adjuvante natura. Quapropter ei cui deerit ingenium non magis hæc scripta sunt, quàm de

agro-

¹ Quo magis.] Transitus est ad sequentia. Idem.

² Dicendi.] Docendi. Pith.

³ Nam plerunque.] Insectatur illos qui de arte rhetorica jejunè scripserunt. Turn. Nam pler. nullæ illæ artes.]

Artes interdum dicuntur libri, in quibus breviter citrà omnem rationis ornatum præcepta alicujus disciplinæ traduntur. Raph. Regius.

⁴ Illud tamen.] Ad extremum addit commonitionem.

agrorum cultu sterilibus terris. Sunt & alia ingenita quidem adjuncta, vox, latus patiens laboris, valetudo, constantia, decor: quæ si modica obtigerunt, possunt ratione ampliari: sed nonnunquam ita defunt, ut bona etiam ingenii studiique corrumpant: sicut & hæc ipsa sine doctore perito, studio pertinaci, scribendi, legendi, dicendi multa & continua exercitatione, per se nihil profunt.

C A P. I.

Quid circa primam pueri institutionem providendum sit: & quemadmodum prima elementa tradenda sunt: Et quam spem de filio recens nato capere debeat pater, & à quali nutrice, & inter quos collactaneos educandum curet. Tum quales Præceptores ac Pædagogi esse debeant; & à quo sermone, & qua ætate auspicandum sit.

IGITUR nato filio, pater spem de illo primum quam optimam capiat. ita diligentior à principiis fiet. ² Falsa enim est querela, paucissimis hominibus vim percipiendi quæ tradantur, esse concessam, plerosque vero laborem ac tempora tarditate ingenii perdere. Nam contra plures reperias & faciles in excogitando, & ad discendum promptos. ³ quippe id est homini naturale: ac sicut aves ad volatum, equi ad cursum, ad sævitiam feræ gignuntur: ita nobis propria est mentis ⁴ agitatio atque solertia: ⁵ unde origo animi cœlestis creditur. ⁶ Hebetes vero & indociles non magis

¹ *Gitur.*] Institutionem Oratoris à prima statim educatione auspicatur, atque hic sequitur Platonem, Chrysippum, & Catonem Censorium. *Turnebus.*

² *Falsa.*] Prolepsis est, qua opinionem quorundam refutat. *Idem.*

³ *Quippe.*] Confirmatio est, quæ petitur à proprio, quam expolit similitudine. *Idem.* Omnium non modo animalium, sed rerum propria quædam natura est. Urit ignis, candet nix. Sua

est equis, bobus, feris omnibus natura. Ita hominis rationis usus proprius est, unde sermo existit. *Camerar.*

⁴ *Agitatio atque solertia.*] Acumen ingenii percipiendique facilitas *solertia* dicitur, quam Aristot. ἀγχινοῦσα vocat. *Raph. Reg.*

⁵ *Origo animi.*] Vide Ciceronem prima Tusculana, qui ex motu mentis divinitatem probat. *Turneb.*

⁶ *Hebetes.*] Refutat aliam partem quadam similitudine. *Idem.*